BUITEN

2e JAARGANG No. 23.

ZATERDAG 6 JUNI 1908.

Foto A. Dekema

HET OUDE WEESHUIS TE ENKHUIZEN.

BUITEN
Geïllustreerd Weekblad
aan het Buitenleven gewijd

REDACTIE:
HENRI VAN BOOVEN, *te HILVERSUM.*

MEDEWERKERS.

ARCHITECTUUR, (*Gebouwen, woninginrichting, meubelen, verlichting, verwarming, enz.*) TUINARCHITECTUUR, PLAATSBESCHRIJVING: A. F. VAN BEURDEN, H. VAN DER BORCH VAN VERWOLDE, S. V. H., J. W. HANRATH, E. RUEMPOL, LEONARD A. SPRINGER, D. F. TERSTEEG, P. WESTBROEK.
BLOEMEN- EN MOESTUIN; (*Serres, kassen, enz. vruchtboomen, sierheesters*). J. G. BALLEGO, K. BERENDSEN, JAC. B. BRINK, E. H. J. CUNAEUS, A. FIET, J. J. KRUYFF, E. TH. WITTE.
FOKKEN EN KWEEKEN: (*Paarden, runderen, wolvee, honden, pluimvee en ander gevogelte, visschen, bijen*): F. BLAAUW, G. C. DUVAL VERWEY, CHR. H. J. RAAD, S. SPANJAARD LZN., JOH. PH. TUYT.
FOTOGRAFIE: J. A. BAKHUIS, M. A. BOER, F. F. BRUYNING JR., DR. A. J. M. GARJEANNE, AUG. F. W. VOGT, MEVR. C. DE VRIES—BLOM.
HYGIËNE, (*Tuinsteden*) OPVOEDING EN ONDERWIJS: J. BRUINWOLD RIEDEL, G. H. DEMMINK, J. C. G. GRASÉ.
LANDBOUW, LANDBOUW-ECONOMIE, HEIDEONTGINNING EN BOSCHCULTUUR: (*Cultuurplanten, woudflora, veredeling van gewassen, enz.*) L. BROEKEMA, F. F. BRUYNING JR., J. P. VAN LONKHUIJZEN, J. RINKES BORGER, J. Z. TEN RODENGATE MARISSEN, A. J. VAN SCHERMBEEK, C. G. SPENGLER, DR. J. J. OTT DE VRIES.
LEVENDE NATUUR EN LETTERKUNDIGE BIJDRAGEN: MEJ. A. BIENFAIT, MEJ. C. BIENFAIT, M. J. BRUSSE, MEVR. A. BIJL VAN SLOOTEN, BERN. CANTER, J. DAALDER DZN, P. FRANSEN JZN., DR. A. J. M. GARJEANNE, G. DE GRAAF, E. HEIMANS, MEVR. HOFFMANN, W. C. VAN MEURS, DR. EDW. B. KOSTER, M. KRAMER, JOH. DE MEESTER, HENRI MEIJER, J. REDDINGIUS, MEJ. B. STOLK. DREVES UITTERDIJK.
METEOROLOGISCHE EN ASTRONOMISCHE MEDEDEELINGEN: DR. C SCHOUTE, J. VAN DER BILT, PROF. DR. A. A. NIJLAND.
SPORT: (*Cricket, golf, hockey, kaatsen, lawntennis, voetbal, ijskolf (bandy), enz.; paardensport; jacht en jachthonden; automobilisme, wielrijden, toerisme; roeien, zeilen, zwemmen, visschen, watertochtjes; biljarten, schermen, vuistvechten, enz.; wedstrijden*) J. COUCKE, A. W. H. W. H. R. VAN MANEN.

INHOUD:

De sterrenhemel in Juni, door A. A. N. . . . . . *blz. 266*
Het oude Weeshuis te Enkhuizen, door P. Fransen Jz., geïllustreerd blz. 265 en 267
Slavia in ons land, door H. v. B. . . . . . *blz. 267*
Varia. . . . . . „ *267*
Lissabon en omgeving, door A. Groeneveldt, geïllustreerd . . . . . „ *268*
Iets over Hommels, door P. Fransen Jz., geïllustreerd. . . . . . „ *271*
Water-roofkevers, door P. Fransen Jz., geïllustreerd . . . . . „ *271*
Een prachtige maar waterarme streek van ons vaderland, door P. J. G. Nell, geïllustreerd. . . . . . „ *272*
Flard-oor (vervolg) . . . . . „ *275*
Naar Buiten, door E., geïllustreerd . . . . . „ *276*

BERICHTEN VAN REDACTIE EN UITGEVERS.

Bij iedere rubriek wordt gelegenheid voor correspondentie opengesteld en gelieve men vragen aan de Redactie te richten.

Fraaie foto's zullen gaarne ter beoordeeling ontvangen worden. Te adresseeren aan de Redactie of aan de Uitgevers. De inzender verzuime vooral niet duidelijk zijn naam en adres te vermelden; ook achter op de foto's.

Van tijd tot tijd zullen prijsvragen voor de beste foto's op een of ander gebied worden uitgeschreven.

De Uitgevers verzoeken beleefdelijk dit blad te noemen als men naar aanleiding van eene annonce, een aanvrage of een bestelling aan een adverteerder doet.

Uitgave van SCHELTEMA & HOLKEMA'S BOEKHANDEL
K. Groesbeek & Paul Nijhoff - AMSTERDAM -

DE STERRENHEMEL IN JUNI.

De stand der *Sterrenbeelden* voor omstreeks 11 uur blijkt uit het volgende overzicht:
Zenith: Draak, Hercules;
Noorden: Kleine Beer, Cassiopeia, Giraffe, Lynx, Perseus, Wagenman;
Noordoosten: Andromeda, Cepheus, Hagedis;
Oosten: Arend, Dolfijn, Lier, kleine Paard, Pegasus, Pijl, Vos, Waterman, Zwaan;
Zuidoosten: Steenbok;
Zuiden: Kroon, Ophiuchus, Schild van Sobieski, Schorpioen, Schutter, Slang, Weegschaal;
Zuidwesten: Maagd;
Westen: Boötes, Hoofdhaar van Berenice, Jachthonden, groote en kleine Leeuw;
Noordwesten: Groote Beer, Draak.

De *Melkweg* vertoont te 11 uur een schitterenden boog, die van Noord naar Zuid loopt, en welks helderste deelen zich in het sterrenbeeld Zwaan 50° boven den Oostelijken horizon verheffen.

De *tijdsvereffening*, in het begin van Juni nog —2 m., wordt omstreeks den 16en der maand nul, en groeit tegen het eind van Juni tot + 6 m. aan: pas te zes min. over twaalven *klokketijd* wijst een zonnewijzer dan het middaguur aan.

De *Zon* bereikt den 21en Juni hare grootste middaghoogte: voor het midden van Nederland omstreeks 61°: te middernacht staat zij in het Noorden slechts 15° onder den horizon. De waarneming heeft geleerd, dat de schemering eerst volledig verdwijnt, wanneer de zon 18° onder den horizon is gedaald, zoodat in de korte Juninachten zelfs te middernacht in het Noorden nog een zwakke schemering zichtbaar blijft. Mocht de maand Juni *zeer helder* avonden opleveren, dan geven deze aan den klimaatschietenden en in dolce far niente van de koelte genietenden lezer van „Buiten" misschien een mooie gelegenheid het verloop van de *normale schemering* te bestudeeren, dat ik hier in enkele woorden zal trachten te beschrijven.

Wij zullen het punt van den horizon, waar de zon ondergaat, gemakshalve het Westen noemen, ofschoon dit punt in Juni ver naar het Noorden opgeschoven is. Bij het dalen der zon treden over den geheelen hemel eigenaardige tinten op: het Westen kleurt zich geelwit, het Noorden en het Zuiden geelrood, het Oosten purper. Langzamerhand gaan in het Westen geel en rood overheerschen, terwijl onmiddellijk, nadat de zonnebol verdwenen is, in het Oosten een vaal kobaltblauw segment „opkomt", de aardschaduw. Zoolang dit segment nog zeer laag op den horizon staat, is het door een rozerooden zoom vrij scherp begrensd. Naarmate het zich echter hooger verheft — en dat geschiedt tamelijk snel — wordt de grens vager. Een half uur na zonsondergang is alleen nog maar te bespeuren, dat de oostelijke hemel in schaduw gedompeld is, terwijl zich het Westen nog in veelkleurig licht baadt, waarin rood en geel de hoofdtinten zijn, door zachtgroen in het blauw van de hoogere deelen des hemels overgaande. Hier, in het Westen, teekent zich nu hoe langer hoe duidelijker een geel „schemeringssegment" af: daarboven is, bij zeer helderen hemel, gedurende korten tijd een prachtige rozeroode koepel zichtbaar, het zoogenaamde *purperlicht*. Een kwartier na zonsondergang omspant het gele segment ongeveer 120° van den horizon; het bereikt in het Westen een hoogte van 15°. Daarop rust de halfcirkelvormige purperen koepel: zijn straal is op 30° te schatten, zoodat het purperlicht een totale hoogte van 45° bereikt. Langzamerhand trekken zich beide, zoowel het schemeringssegment als het purperlicht, naar den westelijken horizon terug, maar het purper doet dit zooveel sneller, dat het in het geel schijnt weg te zinken, na weinige minuten nog slechts een purperen zoom daarvan vormt, en een half uur na zonsondergang geheel verdwenen is.

Tijdens de grootste helderheid van het purperlicht beginnen de voorwerpen in het Oosten in een levendig rozerood te lichten: hooge sneeuwbergen vertoonen het prachtige verschijnsel, dat men Alpengloeien noemt. Ook na het verdwijnen van het purperlicht treden soms opnieuw roode tinten aan den oostelijken hemel op. Zelfs wordt de normale schemering een enkelen keer in al hare verschijnselen door een zwakke, „tweede schemering" gevolgd.

Mercurius kan in de eerste dagen van Juni gemakkelijk met het bloote oog als avondster worden waargenomen; den 8en bereikt de planeet hare grootste „elongatie" ten bedrage van 24°. Zij staat dan een klein uur na zonsondergang nog 10° boven den horizon. Misschien zal men, gewapend met een binocle, den 7en Juni in de avondschemering ook *Mars* kunnen vinden, die zich dien dag in de onmiddellijke nabijheid van Mercurius bevindt.

Venus bereikt den 3en Juni haar grootste helderheid; men zie hierover N°. 18 van dezen jaargang. Na dezen datum wordt de planeet voor het ongewapende oog minder gemakkelijk waarneembaar: haar helderheid neemt af, evenals haar schijnbare afstand van de Zon. Voor de bezitters van kijkers breekt echter nu eerst de rechte waarnemingsperiode van Venus aan. De middellijn der planeet, in het begin der maand 40", wordt tegen het laatst van Juni 60"; de zeer smalle sikkel zal dan in een kijker een zeer belangwekkend voorwerp van onderzoek zijn. (Zie N°. 18).

Jupiter, zich langzaam in het sterrenbeeld Kreeft naar het Oosten bewegende, is in den vóóravond aan den Westelijken hemel nog als zeer heldere ster zichtbaar, maar voor de waarneming van de bijzonderheden harer oppervlakte en van de constellaties harer manen gaat de planeet langzamerhand te ongunstig staan. Men lette op den schijnbaren onderlingen afstand van Jupiter en Venus, die, in den loop van dit jaar steeds kleiner geworden, omstreeks den 8en Juni een minimum ten bedrage van 20° bereikt; na dien datum verwijderen de beide schitterende planeten zich snel van elkaar.

Saturnus is in de vroege morgenuren zichtbaar in het sterrenbeeld Visschen, maar voor waarneming nog vrij ongeschikt.

De nieuwe maan van den 28en Juni zal een *Zonsverduistering* brengen, die zich op een smalle strook, loopende van den Grooten Oceaan over Mexico, Florida en den Atlantischen Oceaan naar Senegambië, ringvormig zal vertoonen. Het zeer groote gebied, waarin een gedeeltelijke zoneklips zichtbaar is, omvat een groot deel van Amerika, West-Afrika en West-Europa. Daar de grens van dit gebied dwars door Nederland loopt, zoo zullen alleen de bewoners van Zuid-West-Nederland even vóór 6 uur 's avonds gedurende eenige minuten een uiterst klein deel van de zon verduisterd zien.

A. A. N.

HET OUDE WEESHUIS TE ENKHUIZEN.

GEEN vreemdeling, die in het reisseizoen Enkhuizen bezoekt — en hun aantal is aanzienlijk — of hij toeft een wijle voor den Oud-Hollandschen gevel van het antieke gebouw in de Oude Westerstraat, dat men in de wandeling gewoon is het Hervormde Weeshuis te noemen. Op een gevelsteen boven de gebeeldhouwde portiek is een school-interieur afgebeeld, voorstellende de Vader de Weeskinderen onderwijzende; hetgeen ten overvloede blijkt uit het versje daaronder:

De Vader van Gods gestigt
Herinnert ons des Menschen pligt,
Niet enkel kleedren, brood of spijs,
Maar ook voor daaglijksch onderwijs.

Het inwendige is zeer bezienswaardig. De regenten- en de regentessenzalen hebben fraaie, kostbare gobelins en bevatten geschilderde portretten uit de 16de en 17de eeuw. De groote slaapzaal der meisjes met de galerij is nog bijzonder antiek.

Volgens Gerard Brandt dagteekent het gebouw van het jaar 1551 en was bestemd tot opname van „echte Burgers kinderen, onder de thien jaeren oudt zijnde, die beyde Vader ende Moeder verlooren hebben". Er scheen dus verondersteld te worden, dat kinderen boven de tien jaar wel in eigen onderhoud konden voorzien.

Op religie werd niet gelet en ook R.-K. kinderen werden er in opgenomen. In 1780 echter besloot de Roomsch-Katholieke gemeente haar weezen in eigen onderhoud op te nemen en werd het Weeshuis beschouwd en betiteld als het Weeshuis der Hervormde Gemeente.

Al naar gelang der tijdsomstandigheden was ook de toestand van het Weeshuis gunstig of minder gunstig. De Fransche overheersching en vooral de tiereeering had de financiën zóó in de war gebracht, dat de weezen van 1820 — 1850 verpleegd moesten worden in de koloniën Frederiksoord en Veenhuizen der Maatschappij van Weldadigheid. In laatstgenoemd jaar echter werden zij teruggehaald, hetgeen mogelijk werd door den liefdadigheidszin van Mej. J. M. de Vries, die aan het Weeshuis *f* 70.000 legateerde. En toen Regenten uit de nalatenschap van Mej. Stam in 1872 nog *f* 30.000 ontvingen, kwam het Weeshuis in een hoogst gunstige financiëele conditie.

P. FRANSEN JZN.

SLAVIA IN ONS LAND.

ZOMERSCHE dagen, hooge zon, hitte en nog altijd rolt de voetbal, hoewel eindelijk voor 't laatst. Ik ging uit het Gooi naar den Haag om op Clingendaal Slavia tegen de H. V. V. te zien. De zon scheen onbevangen, 't was wat drukkend in de lucht, er zou wel onweer kunnen komen dacht ik. Even over half een rolde de trein 't Centraalstation binnen. Eerst had ik de Handelskade vol menschen gezien, de groote mailboot van de „Nederland" de „Vondel" was juist vertrokken. Ik liep het station heelemaal ten einde, om de boot nog eens goed te zien, dat evenbeeld van de „Grotius" waarop ik mij ruim twee maanden geleden inscheepte. Wat een trotsch en schoon gezicht zoo'n groote mailboot. Velerlei gewaarwordingen had ik, toen ik al de menschen op het dek zag. Die gingen weg, op reis alweer, de wijde wereld in. Ik dacht al weer aan ons volk, de oude Hollanders van driehonderd jaren geleden die voeren ook op de oceanen, die reisden ook de wereld rond. 't Was toch wel vooruitgang, zulk een mailboot, of zoo'n klein houten scheepje, zoo'n reuzenboot in Holland, in ons kleine land gemaakt. Maar groot worden. Zóó groot als vroeger na een dommel van driehonderd lange jaren? Vooruit maar altijd kijken, vooruit zien te komen in de wereld dat moet de leuze zijn van ons Jonge Holland, en de sport moet ze heelemaal wakker maken eerst, zóó dat hunne oogen wijd, wijd openstaan en niet zoo slaperig zooals nu nog wel. Het lichaam van het Jonge Holland moet krachtig en taai worden, dan komt ook de geestelijke energie tegelijkertijd. Wijs mij één land dat in de wereld veel beteekent, waar niet de lichaamsoefening met ijver betracht wordt.

Ik ging dan naar het prachtig gelegen H. V. V.-veld met goeden moed, want ik zou weer een internationale ontmoeting zien, jonge mannen zich krachtig zien bewegen, en duizenden toeschouwers die den strijd met geestdrift zouden gadeslaan. Het H. V. V. bestuur bleek het eerste te zijn dat met het systeem „giving too little and asking too much" gebroken heeft, (Bravo!) tenminste de toegangsprijzen op alle rangen waren aanmerkelijk verlaagd. Als andere clubs daar nu maar een voorbeeld aan willen nemen, en dat 't dan maar zoo blijve!

Omstreeks 4 uur, het tijdstip dat er begonnen zou worden, begon de lucht zwaar te betrekken, een onweer dreigde in het Zuiden. Weldra woedde het ook boven het H. V. V.-veld, geweldige massa's water kwamen te midden van donder en bliksem plotseling naar beneden. Toch werd er, toen 't wat over was, maar niettemin de bliksem nog onheilspellend rondwaarde, begonnen.

Het is zonder twijfel waar, dat naast de vasthoudendheid waarmede wij indertijd de Spanjaarden bevochten een zeer groot deel van ons succes tegen deze heeren te wijten is geweest aan onzen vijand en bondgenoot, het water. En dat de nattigheid er ook veel toe bijgedragen heeft, dat de H. V. V. van Slavia (dat op een droog, keihard terrein te Praag H. V. V. eventjes met 8—0 en 8—1 klopte) met 5—2 won op Clingendaal, is meen ik niet te ontkennen. Maar, en juist dat geeft me aanleiding om de toekomst van ons Jonge-Nieuwe Holland rooskleurig in te zien, onze landgenooten hebben zich met hun bondgenoot het water tegen de Slaven geweerd op een wijze die duidelijk deed uitkomen hoe superieur een Hollander lichamelijk is aan de meeste naties van Europa. Want het was niet zoozeer het doorweekte veld dat „Slavia" de nederlaag bezorgde. Dat sterke „Slavia", dat tegen Engelsche eerste klas clubs nauwelijks verloor, dat uit robuste, onder speciaal toezicht van een Engelschen trainer dooroefende mannen bestaat, stond physiek toch nog beneden onze niet-getrainde landgenooten. Van niet getraind zijn, kan men aan het einde van een sportseizoen eigenlijk niet spreken, ik wil maar zeggen, dat de H. V. V.ers niet deden aan oefenen in het hardloopen, rennen met den bal etc.

Maar ik acht het een uitgemaakte zaak, dat indien onze spelers zich wél trainden algemeen, zij tot de sterkste sportlui ter wereld zouden moeten worden gerekend. Want al zijn we door jaren lange gemakzucht wat langzaam, de goede kern, de voortreffelijke gezondheid van ons ras zit er nog altijd in. Of „Slavia" tegengevallen is, dat niet zoozeer, het zijn alle physiek zeer sterke kerels, die de ware methode van association-voetbal spelen verstaan, die een groot uithoudingsvermogen bezitten en die slechts van onze mannen verloren, misschien omdat ze pas zware wedstrijden tegen zeer sterke Engelsche XI-tallen achten den rug hadden, en omdat ze een middenlinie hadden te bevechten, die krachtig, onvervaard en onvermoeid stand hield, met een volharding die we ons alleen in een volbloed Hollander kunnen denken. Het was alsof onze mannen nooit van vermoeienis zouden kunnen weten en dat beteekent iets in een warmte van ver boven de zestig graden. Hulde vooral ook onzen rechter en linker vleugelmannen, dat was uitnemend spel, vooral de uiterste rechts, is dat eigenlijk niet de beste man die we op die plaats hebben? Van „Slavia" heb ik mij alleen te veel voorgesteld wat lichaamskracht aangaat, ik had mij de heeren grooter gedacht, zij konden tegen onze veel langere menschen niet op. Was het een overwinning van het Germaansche ras op het Slavische?

H. v. B.

VARIA.

JUNI. Zoogdieren. Hazen jongen reeds voor de tweede maal. De reegeit en de hinde van 't edelhert werpen, wanneer zij dit niet reeds in Mei deden.

Vogels. Alle hier te lande broedende stand-, zwerf- en trekvogels hebben jongen, behalve kwartel en kwartelkoning, die eieren leggen. Sommige (kwikstaarten, lijsters) nestelen voor de tweede maal. Men hoort niet zeer vele vogels meer zingen: de zwartkop, de spotvogel, de beide karekieten, verschillende soorten van rietzangers en de boompieper laten zich nog hooren.

Insecten. De meeste insekten, die reeds in Mei te voorschijn waren gekomen, zetten hunne verwoestingen voort.

Kevers. De meikevers zijn verdwenen; de rozenkevertjes niet. De Junikever (Rhizotrogus solstitialis) vliegt. De boonenkever legt zijne eieren aan de vruchtbeginsels van groote boonen en veldboonen; de erwtenkever aan die van erwten.

Vlinders. Van de witjesvlinders vliegt de in den regel vrij talrijke tweede generatie. De vlinder uit de wormstekige appelen (Carpocapsa pomonana) vliegt; evenzoo de wilgenhoutrupsvlinder. De korenmot legt eieren, evenals de kleer- en tapijtmot. Ringelrups en processierups verpoppen. Men ziet op brandnetelen en distelen de rupsen van de kleine aurelia, den nommervlinder en den dagpauwoogvlinder; op wilgen en populieren de rups van den populierenspinner (Liparis salicis); verder de gestreepte dennenrups en de grasrups (Xilina graminis) ook soms reeds de dennenspanrups (Fidonia piniaria).

Steekmuggen, knazen en bremzen zijn nu vooral zeer lastig.

Middelen tegen schadelijk gedierte. Uit de ooftboomen neme men de nesten der trekmade weg. Men verdelge de eieren van 't koolwitje. In dennenbosschen moet men nu de tegen den dennenscheerder uitgelegde vangboomen ontschorsen; het gevelde dennenhout moet men dadelijk weghalen, daar in de volgende maand de kevers uitvliegen. Op den korenzolder doode men zooveel mogelijk de korenmotten, en keere het graan zoo dikwijls mogelijk. De bijenhouder doode de op de korven zittende wasmotten.

Planten. Wijnstok, vlier, liguster, rozen, erwten, boonen, verschillende klaversoorten, melkdistel, penningkruid, akkerwinde, hanepoot bloeien. Aardbeziën, meikersen, boschbessen (en in 't laatst van deze maand ook de frambozen) worden rijp. Wintertarwe bloeit in 't begin, zomertarwe in 't laatst van deze maand. Ook boekweit en vlas beginnen te bloeien. — Hooioogst. Wilt ge met succes de aardappelziekte bestrijden, wend dan nu reeds — even vóór 't verschijnen der ziekte, althans bij warm en vochtig weer, voor de eerste maal „Bouillie Bordelaise" aan

LISSABON EN OMGEVING.

EEN van de schoonste landen, zoo niet het schoonste om te bezoeken, is voorzeker Portugal, en in het bijzonder Lissabon met hare omgeving. Jammer is het voorzeker, dat toeristen niet meer hun oog laten vallen op dit uiterste land van Europa, waar men nog zoo heerlijk van de natuur genieten kan, zonder dat het schoonheidsgevoel voortdurend gekwetst wordt door een Aussichtsturm, zooals in Duitschland, met het daaraan onafscheidelijk verbonden Gasthof: ook wordt men er nog niet zoo lastig gevallen door allerlei fooitjesjagerijen, uitgezonderd aan de kade, waar passagiers zoo nu en dan eens even een voet aan land zetten, dáár wordt men als vreemdeling direct door een regiment wegwijzers omringd, vooral, daar deze gidsen weten, dat het meerendeel dezer passagiers thuis behooren op de een of andere op de Taag voor anker liggende mailstoomer der Maatschappij Nederland, welke maar eenige uren voor Lissabon blijft liggen, en van deze korte oogenblikken willen de opvarenden dan gebruik maken om door middel van gidsen zooveel mogelijk te zien.

Om Lissabon goed te leeren kennen, moet men er minstens een maand vertoeven.

In het volgende wil ik trachten eenige indrukken weer te geven, die Portugal en hare omgeving op mij maakten, niet een reisgids te geven, hoewel ik in dat genre zoo nu en dan wel eens zal moeten vervallen:

* * *

Vroeger was Lissabon bekend onder den naam Olisipo, waar door sommigen als stichter der stad Ulysses aannemen; of dit juist is, zullen wij maar ter beoordeeling overlaten aan geschiedkundigen. Een feit is het, dat de stichter, wie hij ook zijn moge, bijzonder geslaagd is in de keuze van de plaats, want zelden zag men een schooner gelegen stad, dan Lissabon aan een der schoone Taagkrommingen.

Veel heeft deze oude stad moeten beleven: eerst was zij door de Romeinen bezet, daarna namen de Mooren haar in, en verheugden zich eenige eeuwen in dit bezit, waaraan verscheiden gebouwen nog herinneren, waarop wij later nog nader hopen terug te komen.

Ook heeft de stad menigmaal met hevige aardbevingen te kampen gehad, wat aan vele menschen het leven kostte en het schoonste gedeelte der stad verwoestte; meer nog dan van aardbevingen had de stad te duchten van de uitzuigingen van adel en kerk, welk kwaad nog voortdurend voortgang heeft, en waaraan men hoogstwaarschijnlijk ook toe moet schrijven de verschrikkelijke gebeurtenissen van den laatsten tijd, daar men in de persoon van den Koning ook den adel had willen treffen. En wanneer men met de Portugeezen over den toestand spreekt, geven zij onomwonden te kennen, dat men na verloop van tijd nog meer beleven zal, en dat zij niet rusten zullen voor Portugal een republiek is geworden, steunende op de bekende leuze: „vrijheid, gelijkheid en broederschap."

Om een zoo gunstig mogelijk indruk van de stad te krijgen, moet men haar van uit zee naderen: betooverend is dan het gezicht van al die hel witte, door de zon beschenen huizen, amphitheatersgewijze gebouwd tegen den Taag-oever, en aan zon heeft men in Portugal geen gebrek, dit is maar goed ook, want met regen zijn zelfs de hoofdstraten onbegaanbaar. Bij zonneschijn is er geen schooner plaats, met hare mooie pleinen en openbare tuinen. Vernieling uit baldadigheid komt bij de Portugeezen niet voor, wordt er eens een bloem afgeplukt, dan kan men er zeker van zijn, dat de dader een vreemdeling is.

De Lissabonsche Boulevard de Waterloo is de Avenida da Liberdade; hier ziet men 's middags tusschen drie en zes uur een keur van prachtige equipages en automobielen, waaronder men elken middag de der Koninklijke familie kan opmerken, kenbaar aan de groote wapens, die de portieren versieren, of liever ontsieren.

Het klimaat van Lissabon is een der beste van geheel de wereld. Sneeuw is er onbekend, vriezen doet het in 't ergste geval 's nachts een weinig, terwijl de hitte 's zomers getemperd wordt door een frissche zeewind. Door die uitnemende temperatuur is men in staat om met betrekkelijk weinig kosten veel op 't gebied van planten-aanleggingen te presteeren, hiervan getuigen schitteren de Botanische tuin de Campo Grande, met schitterende palmen en vijvers.

Ook heeft Lissabon haar Sagallee in de z.g.n. Alameda de S. Pedro d'Alcantara, waar men een tuin vindt met

Foto Aug. F. W. Vogt. LISSABON. — PRAÇA DE DOM PEDRO IV, ROCIO.

Van uit de verte gezien op den achtergrond het operagebouw, links daarvan het Centraal station.

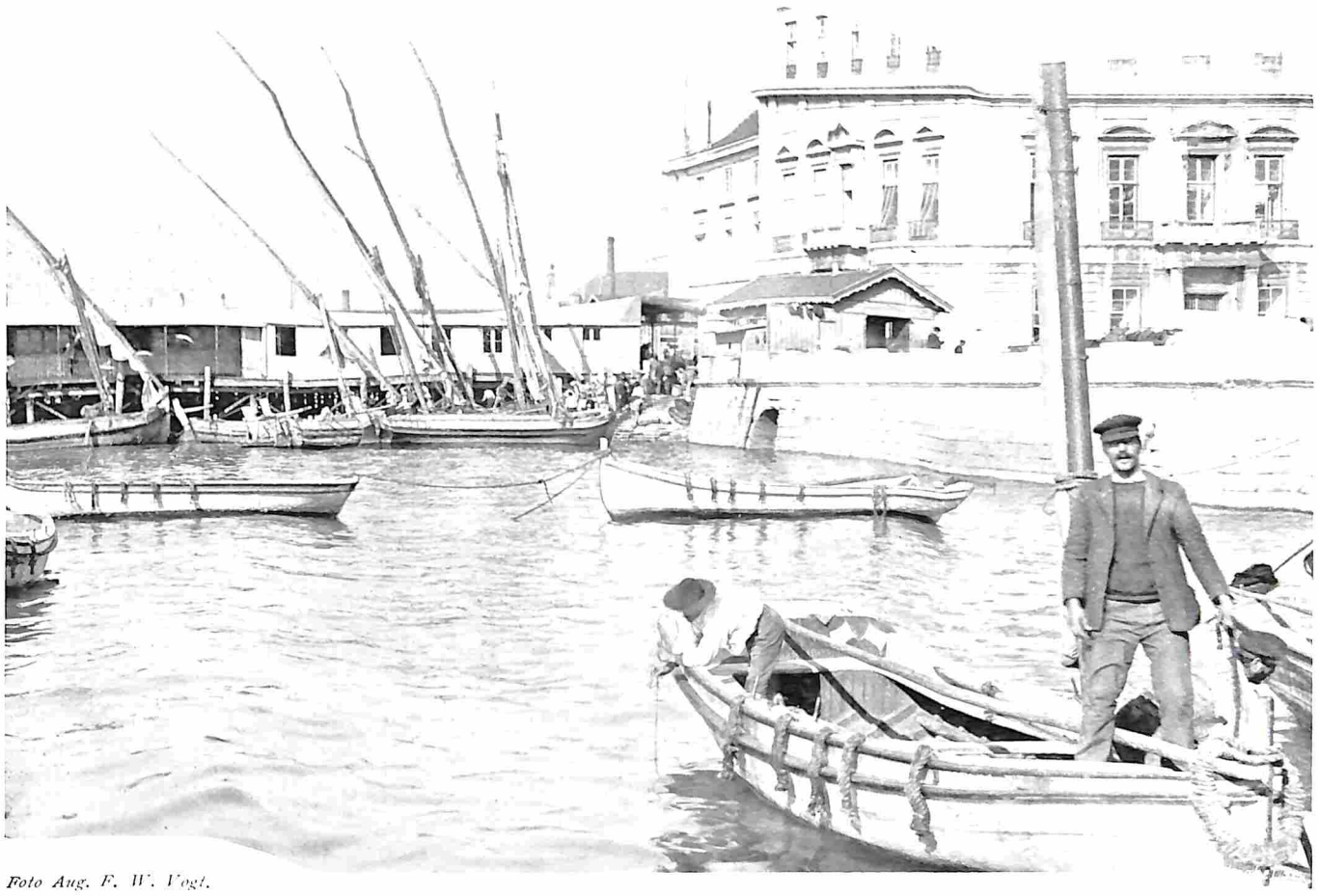

Foto Aug. F. W. Vogt. LISSABON. — LANGS DE HAVEN.

borstbeelden van mannen van beteekenis. Ook heeft men van hier uit een zeer mooi gezicht op de stad zelf en op de Taag met de haven, waar geen oogenblik rust is: voortdurend varen kleine stoom-, zeil- en roeibooten af en aan, voornamelijk om de communicatie mogelijk te maken met den wal voor de grootere zeeschepen, die niet aan de kade kunnen komen, maar midden op de Taag moeten blijven liggen.

Wanneer men de stad ingaat, vindt men nog eenige echt Lissabonsche eigenaardigheden. In de eerste plaats de fruit- en bloemenhal, waar men de Lissabonsche dames zelf hunne inkoopen ziet gaan doen, met hunne gedienstige naast zich om de bestelling direct in ontvangst te nemen.

Langzamerhand is deze fruithal ontaard in een gewone markt: alles kan men er tegenwoordig koopen en huren, tot zelfs zijne gedienstigen toe.

Ook is voor een vreemdeling een eigenaardig gezicht de wijze van het drogen der wasch. Doordat de straten zoo nauw zijn, spannen twee overburen boven over de straat twee of meer lijnen, naarmate men noodig heeft. Over deze lijnen wordt nu het gewasschen goed te drogen gehangen, zoodat een op deze wijze versierde straat een zeer eigenaardige aanblik oplevert.

De Portugeezen over 't algemeen en de Lissabonners in 't bijzonder houden hunne groote mannen hoog in eere: steeds worden deze op de scholen den kinderen als voorbeeld gesteld: op iedere inrichting van onderwijs moet ook een volledige portefeuille portretten van alle groote mannen aanwezig zijn. Vraagt men b.v. in den tuin van de Alameda de S. Pedro aan een kind van een jaar of zes om U de verschillende verklaringen te geven bij de zich daar bevindende beelden, zoo zal men steeds de nauwkeurigste bijzonderheden hooren. Dit is voorzeker wel eene mooie karaktertrek.

Een minder mooie karaktertrek is hun lust in stieren- en hanengevechten. Voor den bouw van het circus, waarin deze gevechten plaats vinden, droeg rijk en arm gewillig bij, zoodat binnen een jaar ruim de middelen aanwezig waren om met den bouw een aanvang te maken. Uit dankbaarheid voor deze vrijwillige bijdrage biedt de stad jaarlijks aan hare bewoners gratis twee stierengevechten aan.

Bovendien hebben 's zomers nagenoeg iederen Zondag stierengevechten plaats. Gelukkig is het op wreede manier vellen van den stier geheel verdwenen. Duidelijk is hier de invloed der beschaving te bemerken. Wonderlijke staaltjes van moed en onverschrokkenheid der Torreadors kan men hier bewonderen, zoo ook komen hier hun schitterende bekwaamheden als ruiter voor den dag. Nooit zag ik iets, waardoor men zoo meegesleept wordt als door een stierengevecht. Het Portugeesche volk, dat lui en op de meeste punten onverschillig is, laat zich slechts door een stierengevecht

Foto Aug. F. W. Vogt.

LISSABON.
EEN DER MONUMENTALE FONTEINEN OP DE PRAÇA DE DOM PEDRO IV.

Foto Aug. F. W. Vogt.

LISSABON. — PRAÇA DE DOM PEDRO IV.
Op hooge wit-marmere zuil het beeld van Dom Pedro IV. Op achtergrond het Operagebouw.

Foto Aug. F. W. Vogt.

LISSABON. — PRAÇA DO COMMERCIO MET RUITERSTANDBEELD VAN DOM JOSÉ I.
Juist achter het standbeeld is de plaats waar de koningsmoord plaats vond, voor het ministerie van financiën; duidelijk zijn op de afbeelding zichtbaar de nissen waarin de moordenaars zich verdekt hadden opgesteld.

geheel in vervoering brengen.

In de arena vindt men de geheele grand-monde ruim vertegenwoordigd. Fabelachtige prijzen worden voor den eersten rang geboden, soms 15000 tot 20000 Reis (= / 50) voor éene voorstelling. Bij het begin van den ommegang door de arena ziet men bij allen het bloed naar het anders zoo bleeke gezicht stijgen. Vooral de dames schijnen het op sommige oogenblikken een weinig benauwd te krijgen, wanneer een kranige torreador zijn donkere oogen richt op haar loge. Menig aanmoedigend knikje mogen zij bij iedere voorstelling in ontvangst nemen van hunne schoone bewonderaarsters.

Een nadere beschrijving van een stierengevecht zal ik hier maar achterwege laten, daar ieder dit al meermalen heeft gelezen.

Kerkhoven vindt men in Portugal zeer weinig, daar de Portugeezen hunne dooden tot voor korten tijd in de kerken bijzetten; hunne afgestorvenen begraven willen zij nu nog niet, daarom vindt men op de kerkhoven kleine kapellen, waarin de kisten bijgezet worden. Verder vindt men in Lissabon nog een Duitsch en een Engelsch-Hollandsch kerkhof, welk laatste zeer mooi gelegen is.

Foto Aug. F. W. Vogt. LISSABON. — RUA AUGUSTA, EEN DER DRUKSTE STRATEN.

Behalve voor stierengevechten voelt de Portugees zeer weinig voor vermakelijkheden; alleen op de cynematograaf is hij sedert de invoering zeer verzot geraakt; men telt dan ook in Lissabon alleen achttien établissementen.

Bijzonder eigenaardig is in Lissabon nog om de permanente tentoonstelling van Koninklijke galakoetsen te bezoeken. De inwoners geven deze tentoonstelling den naam van: „Koninklijk stal-museum". Naar men beweert, moet dit de mooiste verzameling koetsen der wereld zijn, zoo groot als de Oostenrijksche en Engelsche samen. Men vindt er rijtuigen onder van meer dan twee eeuwen oud.

Geen goud en juweelen is aan deze koetsen gespaard. Sommige zien er nog uit, of zij gisteren voor het eerst in gebruik genomen werden. Het laatst werden deze galakoetsen gebruikt bij de begrafenisplechtigheden van den Koning en den kroonprins.

Een wreed spel wil ik hier nog even noemen, dat den Portugees schadeloos stelt voor het oude, wreede stiergevecht, n.l. het haangevecht. In een der zijzalen van het hiervoor genoemde arena bestaat iederen dag gelegenheid om hanen samen te laten vechten. De speelprijs is 1000 R. Deze dient voor 't onderhoud der gebouwen en als fooi voor den torero, die het toezicht houdt. De hanen mag men niet meebrengen, maar deze moeten in de arena zelf gekocht worden, waarvoor men natuurlijk veel te veel moet betalen. Zoo'n hanengevecht is meestal het amusement van de werklieden in hun middagschaftttijd. Vreeselijk is het om te zien, hoe toegetakeld de beesten er na zulk een gevecht uitzien. De een wordt door den ander op de meest wreede wijze gedood, terwijl de overwinnaar zelf meestal ook eenige doodelijke wonden heeft ontvangen. Somtijds brengt hij er het leven af en wordt dan zorgvuldig verzorgd en opgekweekt, om.... na zijne genezing weer te moeten vechten.

Een eigenaardig verschijnsel is het, en naar mijne meening een goed teeken, dat vrouwen en kinderen er tegenwoordig bijna nooit meer bij aanwezig zijn.

Maar laten we nu nog eens even een kijkje nemen in de omgeving van Lissabon. In de eerste plaats komt dan Belem aan de beurt, met de zeldzaam mooie Santa Maria Kerk en het klooster Jeronymas, waarvan alleen de zeer schoone kruisgang nog bewaard is gebleven. Zoowel in de genoemde kerk als in deze kruisgang zijn nog vele herinneringen aanwezig uit den tijd der ontdekkingsreizen van Vasco di Gama, e.a.

Vóór de kerk op een eilandje in de Taag staat een toren, vroeger daar gebouwd om de rijke schatten van kerk en klooster tegen zeeroovershanden te beveiligen; voornamelijk van de Marokkaansche roovers had men veel te duchten.

In 't begin zagen wij, dat de Mooren een paar eeuwen heer en meester in Portugal waren geweest. Een der overblijfselen van hun verblijf vinden wij nog in het stadje Cintra, waar de overblijfselen staan van een der grootste Moorsche kasteelen, het slot Pena, gelegen op den top van een berg, en omgeven door de schitterende zomerverblijven van de Lissabonsche aristocratie. Prachtige boomen vindt men hier, voornamelijk ceders en palmen. Geen wonder dan ook, dat de Koningin-Moeder van Portugal dit zoo schoon gelegen plaatsje tot Haar zomerresidentie maakte. Ook de Koning zelf heeft Cintra tot een zijner zomerverblijven verkozen en wel het oude Moorsche slot Pena, dat in 't begin der vorige eeuw weer geheel gerestaureerd werd. Vanuit dit kasteel heeft men een prachtig vergezicht. Bij helder weer kan men zeer goed den Oceaan zien. Het kasteel is omgeven door een prachtig park, waarin men nog verscheidene overblijfselen vindt van Moorsche versterkingen; ook vindt men er het z.g.n. Moorsche bad, waarin het geheele park besproeid wordt; steeds blijft de waterspiegel op dezelfde hoogte, hoeveel water men ook gebruikt, terwijl men niet weet, van waar dit „bad" van nieuwe voorraad voorzien wordt.

Ook een eigenaardigheid is de gevangenis, van waaruit de g

Foto Aug. F. W. Vogt. LISSABON. — RUA DOM PEDRO V.

vangenen den voorbijganger om een aalmoes vragen, of tabak en wijn. Wanneer men geen acht slaat op hun „beden" verandert de gevangenis eensklaps in een vesting, van waaruit u allerlei projectielen achternavliegen.

Nog veel meer mooie plekjes zou men in Portugal kunnen aanwijzen, maar daarover hoop ik een ander maal iets mede te kunnen deelen.

A. Groeneveldt.

IETS OVER HOMMELS.

Hoem!.... Hoem!....

Hé, wat heeft die zich verlaat! Ik dacht, dat de bijen reeds lang thuis waren. Dat zijn ze ook. En deze dan? 't Is geen bij, 't is een hommel. Nu, dat is dan toch een bij? Een hommel is een mannetjes-bij, een dar. Zoo zegt het volk, doch 't is zoo niet. Een hommel is wel van de familie; maar behoort tot een andere soort. Bezie onzen goedigen, dikken lobbes maar eens goed. Kwaad zal hij u niet doen. Hij is veel grooter dan de bij, logger en plomper. Zijn achterscheen bezit twee einddoornen en de hiel draagt een goed ontwikkeld hieluitsteeksel, terwijl dit bij de bij slechts een tandje vormt. Het exemplaar, dat ons hier bezoekt is een *groot* wijfje. Voor de andere leden der familie is 't nog wel wat vroeg in den tijd. Gij kunt het zien aan het korfje aan de achterpooten. Zulk een korfje bezitten ook wel de *kleine* wijfjes en de *arbeidsters;* doch deze zijn veel kleiner van postuur. De *darren* zijn nog kleiner en slanker. Weldra kunt ge ook deze zien uitvliegen; want zij zijn niet zoo lui als hunne geslachtsgenooten onder de bijen. Zij zoeken hun eigen voedsel, helpen in de gemeenschappelijke woning en verzorgen mede de jongen. Eerst in den nazomer scheiden zij zich van de familie af en leiden een zwervend leven, tot de winter aan hun bestaan een einde maakt.

AARDHOMMEL.
Arbeidster.

Onze goedige bezoekster heeft het koude jaargetij ergens in den grond slapende in volslagen eenzaamheid doorgebracht. Met de eerste mooie dagen is ze ontwaakt en heeft een geschikte woning gezocht. Zij vond die in het verlaten hol van een mol of een muis. Daar legde zij hare eieren, waaruit al spoedig haar oudste kinderen, de arbeidsters te voorschijn kwamen, die moeder ijverig en vlug in 't huishouden helpen. Er worden vingerhoedvormige cellen gebouwd. Deze ontvangen een voldoende hoeveelheid stuifmeel en honing, benevens een groot aantal eieren. Handig metselt het wijfje een gevulde cel dicht, daar zij bij ondervinding weet, dat de inhoud anders een prooi wordt van de overige huisgenooten. Zelden zult gij haar nu meer in de natuur aantreffen: want met moederlijke teederheid houdt zij over haar schat de wacht. Na een dag of tien, twaalf is de larve volwassen. Zij spint zich in en bijt na verloop van een paar weken haar cel door. Als volwassen insect blikt zij de wijde wereld in. Intusschen gaat de moeder voort met voor de nakomelingschap te zorgen en bezigt de verlaten cocons als kinderkamer en voorraadschuur. Omstreeks Juli verschijnen de *kleine* wijfjes, die in grootte met de moeder verschillen. Hare gestalte is veel kleiner. IJverig helpen zij hare oudere zusters, de arbeidsters, bij elken arbeid en hebben daarbij nog voor de voortplanting te zorgen. De door haar gelegde eitjes geven uitsluitend aan darren het leven.

In Augustus worden de *groote* wijfjes geboren. Zij zijn de eenige, die overwinteren. Naarmate de dagen korten, het voedsel begint te verminderen en de natuur kouder wordt, neemt het aantal geboorten af. Tegen den winter is de geheele kolonie uitgestorven. Alleen de *groote* wijfjes zoeken een eenzaam en verlaten hol in den grond en vangen den slaap des rechtvaardigen aan.

Van de 80 hommelsoorten over de geheele aarde verspreid, treft men er in ons land 9 aan, waarvan de *Aardhommel* wel de meest bekende is. Ofschoon de maatschappelijke inrichting der hommels veel eenvoudiger is dan die der bijen, treffen wij bij de eerste toch een eigenaardige gewoonte aan, die we bij de laatste missen.

AARDHOMMEL.
Groot wijfje.
Foto's P. Egmond.

Langen tijd heeft men het verhaal van den „Trompetter" voor een fabeltje gehouden. Latere waarnemingen echter de waarheid daarvan aangetoond. De Trompetter is altijd een *klein* wijfje. Pas is de dageraad aangebroken of zij begeeft zich op het dak der gemeenschappelijke woning en laat een schel geluid hooren, waarna de geheele bevolking naar buiten komt en aan den arbeid tijgt. Dit geluid zal wel veroorzaakt of ten minste versterkt worden door de lucht, welke uit de ademgaten ontwijkt.

P. Fransen Jz.

WATER-ROOFKEVERS.

In slooten en plassen, poelen en moerassen leven tusschen kroos, riet en biezen myriaden grootere en kleinere bewoners, onder wie de verschillende soorten van Water-roofkevers ruim vertegenwoordigd zijn. Zeer bekend in onze wateren is de Gerande Waterkever, zoo genoemd naar de gele omlijning van het borstschild, welke naar de punt van het achterlijf langzamerhand verdwijnt.

De kleur van het dier is olijfgroen, bij zwart af. Legt men het op den rug, dan bespeurt men, dat de onderkant geel is.

Mannetje en wijfje zijn duidelijk te onderkennen aan de dekschilden. Bij het eerste zijn ze glad en effen, hoogstens voorzien van eenige puntjes of kuiltjes. Bij de wijfjes zijn ze gegroefd tot op een derde van achteren af, waar de groefjes langzamerhand verdwijnen. De onderzijde vertoont ons een warnet van verschillende draden, waaronder wij duidelijk de zes sterke pooten onderscheiden. Daar bevindt zich ook een gevreesd wapen, waarmede de kever zich geducht verweert en menig vijand onschadelijk maakt. Het is een getande speer, die hij niet aarzelt te gebruiken, wanneer men hem te na komt. Tusschen den voor- en achterrand van het halsschild scheidt zich een kwalijk riekende vloeistof af, waarmede hij zijn belager tracht te verdrijven. En houdt men nu nog rekening met zijne kaken, dan komt men tot de erkentenis, dat hij zich bij een gevecht zoo maar niet op stel en sprong behoeft over te geven.

De Waterroofkevers in 't algemeen en de Randkevers in het bijzonder bewegen zich in het water zeer gemakkelijk. Hun lichaam is daarvoor geheel en al ingericht. Het zijn als het ware drijvende schepen. De rug is glad en rond, de onderzijde heeft in het midden een kiel, die door het water snijdt. Daarbij dienen de voeten der middel- en achterpooten als roeiriemen. Deze zijn dicht behaard. Bij het stuwen spreiden zich die haren uit, bij het terugtrekken vallen zij eenigszins samen, evenals de vliezen onzer zwemvogels. Vervolgt hij met ontzettende vlugheid zijne prooi, dan ontkomt deze hem niet gemakkelijk. Heeft hij haar ingehaald, dan hebben de roeipooten hun dienst verricht, en de voorpooten, geholpen door de kaken, doen het overige. De mannetjes gebruiken daarbij nog de hechtschijfjes der voorpooten, die de vrouwtjes missen.

Eigenaardig is de ademhaling bij deze kevers. Zij levert tevens het bewijs, hoe practisch alles in de Natuur is ingericht. Zij ademen door luchtbuizen, die ter weerszijden van het lichaam uitmonden. Zij kunnen dus niet voortdurend onder water blijven, doch moeten boven komen om adem te scheppen. De Randkever bijvoorbeeld. Hij steekt de spits van het achterlijf, waar het laatste paar luchtbuizen uitmondt, boven de oppervlakte, licht de dekschilden even op en neemt zooveel lucht in als mogelijk is; sluit daarna de schilden goed tegen elkaar en aan het lichaam, voorkomt het indringen van het water door een luchtbel bij de achterste opening, en daalt snel naar omlaag. De medegevoerde lucht doet denzelfden dienst als de zwemblaas der visschen.

Onder de dekschilden zien wij de netjes opgevouwen vleugels. Ofschoon de kevers 't liefst in hun gewone element vertoeven, moeten zij toch — evenals de menschen — ook wel eens verhuizen. In heete, regenlooze zomers drogen poelen en plassen vaak uit. Omkomen van honger doen zij liefst niet, daar zij gehecht aan het leven zijn. Daarom lichten zij in dat geval de schilden op, slaan de vleugels uit en laten zich met den wind medevoeren naar een nieuw vaderland. Ongelukkig komen zij dan wel eens terecht in watertonnen, op serres, op de glazen van broeibakken en dergelijke, die ze in hun onnoozelheid voor waterplassen aanzagen.

Na zoo een poos in de wereld voortgezworven te hebben begint het wijfje voor de instandhouding der soort te zorgen. Zij zoekt een geschikten stengel, omklemt dien met de voorpooten, steekt de zwempooten schuin omhoog, kromt het achterlijf, dat sterk verlengd wordt, brengt twee mesjes te voorschijn, waartusschen zich een legboor bevindt en steekt daarmede gaatjes in den stengel, waarna ze in ieder gaatje een wit, rood of oranje gekleurd eitje legt. Haar taak is daarmede afgeloopen en weldra sterft zij.

Na verloop van 14 dagen komen de larven voor den dag, die ontzettend vraatzuchtig zijn, doch ook verbazend groeien en

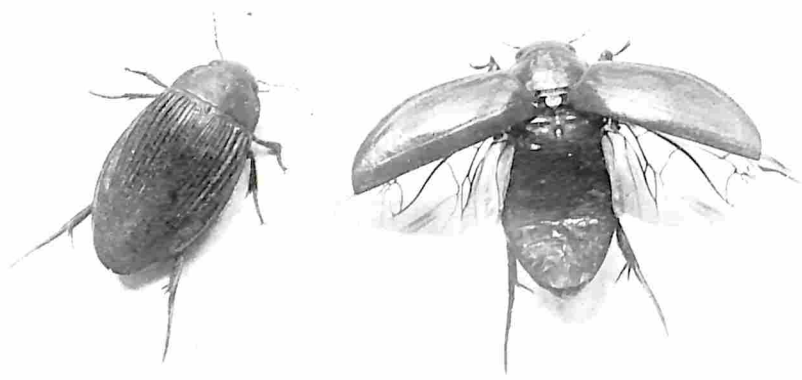

Foto P. Egmond.
Mannetje. *WATERROOFKEVERS.* *Vrouwtje.*

eenige malen een nieuw jasje aantrekken. Met gekromd lichaam, den kop naar beneden en de lange pooten wijd uitgespreid, hangen zij als het ware bewegingloos aan de oppervlakte van het water. Twee luchtbuizen door haren omgeven steken er boven uit. Nadert haar een prooi, dan grijpen zij die met hare zuighaken, en *zuigen* ze, bij gebrek aan een mond, naar binnen. Is de larve volwassen — en dat duurt niet zoo heel lang — dan kruipt zij onder een zode, waar zij zich verpopt. Na een week of drie verkrijgt de nek van de pop een scheur en de kever kruipt er uit. Het lichaam is dan echter nog niet geheel ontwikkeld. Daarmede verloopt nog een geruime tijd.

In vijvers en slooten zijn de Rootkevers lastige gasten, daar zij nog al wat jonge vischjes vernielen.

P. FRANSEN JZN.

EEN PRACHTIGE MAAR WATERARME STREEK VAN ONS VADERLAND.

IN het Zuid-Oostelijk deel van de provincie Gelderland, in een overigens vlakke omgeving, strekt zich een heuvelland van schier driehoekigen vorm uit, waarvan de langste zijde de N.W. is en in rechte lijn circa 9 K.M. meet. De Oostelijke is ongeveer 6 en de Zuidelijke circa 7 K.M. lang op dezelfde wijze gemeten. Maar de geheele omtrek langs den voet gemeten bedraagt ongeveer 25 K.M. De oppervlakte is om en nabij 25 vierkante K.M. of 2500 Hectaren, waarvan verreweg het grootste deel begroeid is met bosch, voornamelijk dennenbosch, hier en daar eikenhakhout, enkele pijnboombosschen en vooral niet te vergeten vele verspreide of tot bosschen vereenigde lariksen, verscheidene beuken, berken en andere loofboomen, die allen het hunne bijdragen tot de vorming van een natuurschoon van zeldzame en grootsche schoonheid. Over dit reusachtige bosch ligt zulk een voornamen stempel van echte rustige en ongerepte natuur, dat de liefhebber van natuurschoon zich met kracht voelt aangetrokken tot bewondering en onderzoek. De uitgestrektheid is zoo groot, dat men lange tochten kan maken zonder de grenzen te bereiken, terwijl in de middelste deelen slechts weinige bezoekers doordringen, zoodat het mij wel overkomen is, dat ik een geheelen voormiddag daarin rondgedwaald heb zonder iemand te hebben ontmoet. Vóór wij er onze lezers in gedachten heenleiden, willen wij nog de ligging in verband met de verbindingswegen naar „Holland", zooals men de Westelijke provinciën daar noemt, aan onze lezers verduidelijken. Het bedoelde heuvelland ligt Z.W. van Doetinchem tusschen de Nederlandsche dorpen Beek en Zeddam en het stadje 's Heerenberg en wordt aan zijn Z.W. uithoek bekroond door het wijd in den omtrek zichtbare Duitsche dorp Hoch-Elten. De heuvels zijn over het algemeen vrij hoog, met den Hettenheuvel (105 M.), de Hulzenberg (96 M.), de Rijsberg (84 M.) en Montferland (83 M.) als kenmerkende toppen.

Foto P. J. G. Nell.

De bronnen van „den Ban" bij Zeddam. Op de plaats in het midden waar een dennentak uit een opening in de braamstruiken steekt, welt het water uit den grond op.

Foto P. J. G. Nell.

„De Ban" bij Zeddam; aan de bovenzijde in het midden van de kom de afloop naar den rand van het dennenbosch. Het vlakke landschap is tusschen de boomstammen door duidelijk zichtbaar.

Van af het groote spoorwegnet voeren de stoomtramlijnen Dieren—Doetinchem en Zutfen—Emmerik in verbinding onderling en met de lokaalspoor Zevenaar—Doetinchem gemakkelijk naar deze streek. Zulk een uitgestrekt bosch geheel aangelegd op vrij hooge heuvels, over het algemeen een door vlakke dalen doorsneden hoogland, geeft aanleiding tot de veronderstelling, dat dit de oorsprong kan worden van talrijke heuvelbeekjes, die de vlakke landen in de omgeving besproeien, zooals dit onder anderen in het heuvellandschap bij Arnhem het geval is. Het tegendeel is echter het geval; aan geen enkele zijde ontspringt een beekje, dat het landschap doorstroomt en zooals uit de volgende regels zal blijken vertoont het landschap in het gebied dezer heuvels ten opzichte van den hydrologischen toestand een eigenaardig beeld.

Bij mijne wandelingen in den zomer van het jaar 1907 door deze uitgestrekte bosschen trof mij altijd het ontbreken van water in de dalen, zelfs in die welke ingesloten liggen, maar die omwandelingen brachten mij op het spoor van enkele zeer bijzonder gelegen grootere en kleinere waterplasjes, behalve de eene algemeen bekende bij het dorp Beek, waarvan ik mij voorstel eene beschrijving te geven.

Beginnen wij daartoe met de meest eigenaardige, „de Ban" genaamd. Ongeveer 1.7 K.M. Noordelijk van Zeddam vindt men Westelijk van den grindweg, die naar Wehl voert in een zacht glooiend dennenboschje op ± 30 M. boven A.P. een met dichte boomstruiken begroeide onregelmatige kuil, afb. 1, waar men onder de braamstruiken water ziet glinsteren. Bij onderzoek blijkt deze kuil twee geulen of greppels te bevatten, die zich iets lager vereenigen tot een enkelen greppel, waarin men beneden dit vereenigingspunt reeds een smal beekje ontwaart, dat met snellen gang over de grindbedding stroomt. Na een bovenloop van circa 80 Meter, waarin de beek zich blijkbaar iets verwijdt en verdiept en een afmeting van 25 c.M. breedte bereikt, vloeit zij in een ruitvormige kom van 3.00 M. zijde en 0.80 M. diep, afb. 2, die zij geheel met kristalhelder water vult en die aan de beide nabij gelegen woningen blijkbaar als bron dient.

Als overloop van dit kommetje dient een overeenkomstig geultje, dat op circa 60 M. afstand naar een dito kommetje voert, dat weder een overloopgeul heeft, maar het eigenaardige verschijnsel doet zich voor, dat het water boven de eerste kom zoo rijkelijk uit den grond getreden, in den korten loop tusschen de beide kommetjes weder geheel door den bodem wordt opgenomen. Blijkbaar wordt het benedenste kommetje alleen in natte tijden geregeld gevuld gehouden en werkt de overloop daarvan slechts op enkele tijden. Zoover waarneembaar, is dit beekje, dat in het klein alle elementen van een rivier bezit, vroeger waterrijker geweest. Over de vermoedelijke oorzaak daarvan echter spreek ik aan het slot.

Geheel analoog aan dit geval is de spreng of bron aan de N.W.-zijde van de heuvelreeks, welke eertijds een beekje vormde, waaraan het dorp Beek zijn naam ontleende. Sedert geruimen tijd schijnt evenwel de spreng zooveel in vermogen te zijn achteruitgegaan, dat de beek geheel droog ligt en hare bedding zich nog slechts spaarzaam vult tot aan den rand der bosschen. Deze bron of spreng ligt in een met olmen begroeiden kuil met steile randen aan drie zijden, waar men onder den rijken plantengroei op verschillende punten water uit den grindgrond ziet opwellen.

Onze afbeelding, afb. 3, geeft weer de meest waterrijke samenvloeiing van meerdere sprengen, waar de welige plantengroei een schoon contrast vormt met de schoongewasschen grindkeien, die overal in den waterstroom verspreid liggen en waar, bij het door het looverdak getemperde licht, een weldadige stemming heerscht. Kunstmatig heeft men echter eene afdamming gemaakt, waardoor op eenige hoogte boven het dorp een vijver of plas is ontstaan, „het Groote Peeske" genaamd, afb. 4. Vroeger diende die plas als verzamel-reservoir voor het water, dat een bovenslags watermolen in beweging bracht, aan dien plas gebouwd en waarvan nu alleen nog maar het gebouwtje over is, afb. 5.

De Heer Reyers te Beek, eigenaar van die waterbron, deelde mij mede, dat hij deze molen vroeger in bedrijf had en haar ook een belangrijke verandering had doen ondergaan, maar dat het water slechts voldoende was om den molen gedurende ongeveer drie uren per etmaal te drijven.

Vóór dien schijnt er ook een andere molen met onderslags scheprad te zijn geweest, waarvan men de overblijfselen nog in den grond vond bij den bouw van de latere, nu reeds verdwenen bovenslags watermolen. Van het plasje wordt nu in de omgeving gebruik gemaakt om er te baden in het daartoe geplaatste badhuisje.

Ook hier wijst het verloop der geschiedenis o.i. op eene vermindering van de wateropbrengst, die thans zoo gering is, dat het uit het overloopende water gevormde beekje zich spoedig in den grond verliest.

Op geringen afstand in Zuidelijke richting op een hoogte van + 40 M. boven A.P. bevindt zich een ander kommetje, afb. 6, bij mijn bezoek van driehoekigen vorm (+ 3 M. zijde), dat ligt in een door dicht struikgewas ingesloten dal, waarvan de drassige bodem getuigt van de waterrijkheid, doch waarbij ik thans geen natuurlijke sprengen heb kunnen vinden.

Wel wijst de vorm en de helling van den dalbodem evenals een door dichte begroeiïng moeilijk te volgen afloopgeul, in de richting van Beek op een vermoedelijk vroeger grooteren waterrijkdom. Volgens mededeeling van den heer Reyers te Beek is het aan oude inwoners dier plaats nog wel bekend, dat deze beek stroomde en dat het water zich door de zooeven vermelde nog zichtbare geul als bedding begaf naar een punt, waar het zich met het water der bovengenoemde sprengen van het „Groote Peeske" vereenigde. De genoemde onderslags-watermolen stond beneden dit vereenigingspunt.

Nu schijnt zij lang droog en is de bedding dicht met adelaarsvarens begroeid. Het waterkommetje zelf dient nu tot drinkplaats voor de talrijke herten en reeën, die hier verblijf houden en waarvan men de sporen wel vindt. Dit plasje heet het „Kleine Peeske".

In deze omgeving vindt men nog de „Zonderkolk", afb. 7, die bij mijn bezoek niet meer was dan een drassigen bodem met op enkele punten in de diepte eenig water, gelegen in een groot, komvormig, met berken en olmen begroeid dal, waarvan ik de doorsnede schat op + 50 Meter en de diepte op 5 Meter beneden den rand. Evenals het volgende kolkje heeft dit water een zeer hooge ligging, + 50 Meter boven A.P. Ook hier duidt de komvormige gedaante met steile randen op vroegeren grooteren waterrijkdom.

Naar schatting een tiental Meters hooger ligt midden in een open stukje heidegrond een klein diep gat met steile randen, de „Paardekolk", welke echter geen andere bijzonderheid vertoont dan zijne hooge ligging.

In een dal aan de Zuidzijde van de „Rijsberg" van de vorige kolkjes gescheiden door den rug, die de „Rijsberg" en de „Hulzenberg" verbindt, moet vroeger de „Zwarte Kolk" bestaan hebben, die nu echter geen water meer bevat. Het is alleen de plantengroei en nog wel die van de in het wild groeiende planten alleen, die te zamen met de terrein-diepte doen ontdekken, waar die plaats vroeger was. Volgens te Zeddam ontvangen inlichtingen heeft men dit water „weggemaakt", door draineering verwijderd waarschijnlijk, zoodat daarover thans geen oordeel kan geveld worden. Men heeft de plaats ingericht voor het uitzaaien en opkweeken van dennen en lariksen, die later op de opengekomen plaatsen in het bosch worden uitgeplant. Wellicht dat de vochtigheid van den bodem voor deze cultuur gunstig is, zoodat men daarom die plaats heeft gekozen.

In het Noordelijk gedeelte der heuvels ligt nog een kolkje „Diepsheultje sprong" genaamd, dat bij de oudere bewoners van den omtrek nog als waterhoudend bekend staat, waarvan ik ter plaatse de verzekering ontving, maar dat thans ook droog ligt. De naam duidt nog op het feit, dat vroeger aldaar een „spreng" of vloeiende bron moet hebben bestaan. Ook hier dus vermindering van wateropbrengst.

Aan de N.O.-zijde van den Montferlandschen heuvel op een hoogte van + 55 M. boven A.P. bevinden zich op een afstand van een vijftig Meter van elkaar twee kolken, die steeds gevuld zijn en alleen in regenachtige tijden overloopen, maar die toch geen zichtbare bronnen bevatten. Op het oog gelijken deze op kunstmatig gegraven putten, vooral wegens den regelmatigen vorm; de eene is n.l. rechthoekig groot + 8 × 5 M., en de andere half cirkelvormig 5 × 3.50 M., afb. 8. De waterdiepte was bij mijn bezoek ongeveer één Meter. Deze beide plasjes verleenen aan het landschap, waarin zij liggen, een eigenaardige bekoring en dezelfde oorzaak, die hen in stand houdt, bewerkt ook een eigenaardigen trek in den plantengroei ter plaatse, welke den opmerkzamen beschouwer dadelijk opvalt en op het vermoeden van hunne aanwezigheid brengt.

Al deze beschreven waterkommen liggen, als reeds gemeld, betrekkelijk hoog boven de omgeving; het vlakke land rondom de heuvels ligt op twintig tot vijfentwintig Meter boven A.P., terwijl aan den voet van de heuvels, die bijna overal duidelijk aan te geven is, nergens, zoover mij bekend is, water voorkomt. Aan de Zuidelijke helling van de heuvelreeks komen mede eenige geulen of greppels voor, die te zamen een waterloop vormen, die afvloeit naar den „Wildbeek", die de grensscheiding met Duitschland vormt, doch die ik mede droog vond.

Vanwaar die eigenaardigheid, vraagt men zich onwillekeurig af

Foto P. J. G. Nell.

Een deel van het bosch waar zich de bronnen van het beekje van Beek bevinden. Een weinig links van het midden, onderaan de afbeelding, ziet men het heldere water over de grindbedding vloeien te midden van een dichten, weelderigen plantengroei.

en vanwaar het verschijnsel bij de beekjes, dat zij, in de laagte komende, weder in den grond opgezogen worden.

Die vraag schijnt beantwoord te moeten worden uit de samenstelling van den grond, waaruit deze heuvels bestaan, en een

Foto P. J. G. Nell.

Een deel van het meertje bij Beek. Dit meertje is gevorma door de afdamming van een deel van den kleibodem aldaar en wordt gevoed door de in Afb. III afgebeelde bronnen.

onderzoek daarnaar wordt veel vergemakkelijkt door het bezichtigen van eenige grintdelverijen op verschillende punten in deze heuvelreeks. Op enkele punten gaan deze delverijen vrij diep, zoodat belangwekkende verticale gronddoorsneden verkregen wor-

Foto P. J. G. Nell.

De voormalige watermolen aan het meertje te Beek en wel aan de zijde waar zich vroeger het waterrad bevond. Het is gebouwd tegen de helling van de kunstmatige afdamming en de afloopgeul passeert nog aan deze zijde.

Foto P. J. G. Nell.

Het z.g. „Kleine Peeske" bij Beek, een vroegere waterbron, thans nog slechts aanwezig als een klein driehoekig plasje in een drassig dal.

den. Daarbij blijkt, dat de bodem voornamelijk bestaat uit een grove zandsoort vermengd met leem en waartusschen grove grint in veelal horizontale, enkele malen gebogen lagen voorkomt. Op eene diepte, die met de plaats afwisselt, vindt men echter een

Foto P. J. G. Nell.

De „Zonderkolk" bij Beek n.l. het diepste gedeelte gelegen in een wijde kom waarvan men op den achtergrond den rand ziet. In het diepste gedeelte staat nog, hoewel weinig, water.

dikke leemlaag, welke, naar verkregen inlichtingen, menigmaal eene dikte van twee Meter bereikt.

Bij het bouwen van den watermolen aan het „Beeksche Peeske" vond men, naar den Heer Reyers te Beek mij mededeelde uit

Foto P. J. G. Nell.

De kolk bij den Montferlandschen heuvel.

eigen aanschouwing, een laag van zulk een dikte. Onder die laag volgt meestal fijn wit zand zonder grint of grove korrels.

Denken wij ons nu voor een oogenblik de grijze leemlaag in deze streek, als een volkomen homogeen onafgebroken dek over deze fijne water doorlatende zandlaag uitgespreid en daarover-heen in ongelijke dikten de straks vermelde grovere zand- en grintlagen.

Het regenwater, dat in den bovengrond dringt, zal nu stuiten op de leemlaag, die door haren aard zoo goed als volkomen water-dicht is, en zal nu de meerdere of mindere hellingen van de leem-laag volgende ondergrondsch naar die plaatsen vloeien, waar de leemlaag het laagst ligt. Is zulk eene plaats aan of nabij de buitenhelling van een heuvel en is aldaar door afschuring of op andere wijze de leemlaag aan de oppervlakte gekomen, dan zal daar een spreng of steeds wellende bron ontstaan, waarvan het water naar de lager gelegen vlakte vloeit.

Indien nu de leemlaag in de vlakte niet voortloopt zal de ont-stane beek gemakkelijk worden opgenomen in den zuiveren door-laatbaren zandodem, waarover zij vloeit.

Iets dergelijks moet te Beek en aan „den Ban" het geval zijn.

Anders, ofschoon in wezen niet veel verschillend, wordt de zaak, indien de leemlaag een komvormige gedaante heeft zonder uitmonding naar lager gelegen gedeelten.

Dan zal een plas of vijver ontstaan, die zelfs op vrij groote hoogte boven het omgevende vlakke land kan liggen.

Van zulke voorbeelden vindt men in de „Zonderkolk", „de Paardekolk" en de plasjes bij Montferland. Deze zullen al naar de ligging van den onderaardschen bovenrand van de leembed-ding zich als stille niet overloopende kommen doen kennen, of wel steeds of op enkele tijden overloopen op zichtbare wijze.

Op deze eenvoudige manier laat zich de aanwezigheid van de verschillende aanwezige waterkommen wel verklaren, doch nog niet de omstandigheid, dat sommige der bronnen in het beschouwde gebied en wel voornamelijk van de Beeksche zijde in de laatste jaren minder waterrijk zijn geworden.

De overtuiging, dat dit werkelijk het geval is, put ik uit de navol-volgende gegevens, die ik ten deele reeds noemde:

1°. Is bij werkzaamheden aan den voormaligen watermolen te Beek gebleken, dat vroeger een onderslags watermolen bestaan heeft op de plaats, waar thans een droge waterleiding van het „Kleine Peeske" en de waterleiding van het „Groote Peeske" samenkomen. Er moet dus een tijd geweest zijn, dat beide beken te zamen genoeg water gaven om een onderslags waterrad te be-wegen, waartoe, zooals bekend, vrij veel water noodig is.

Voor een dertigtal jaren was de toestand zóó, dat alleen door verzameling van het opwellende water in den vijver genoeg water kon verkregen worden om een bovenslags waterrad eenige uren per dag te bewegen.

Thans vindt men „het Kleine Peeske" nagenoeg opgedroogd en volstrekt niet meer wellende en is het waterrad van den molen verwijderd.

2°. Moet volgens oude overleveringen het water dezer bronnen eertijds als beek door het vlakke veld gestroomd hebben, waar-aan ook het dorp Beek zijn naam ontleende.

Thans is van deze beek zoo goed als niet meer over en weten oude lieden zich nog iets van een grooteren waterrijkdom te her-inneren.

3°. Vindt men in de „Zonderkolk" thans zoo goed als geen water, terwijl de Heer Reyers te Beek mij verklaarde, dat bij zijn heugenis daarin altijd zooveel water stond, dat bepaald een vijver gevormd werd, die hij in natte tijden wel langs den daarheen-leidenden weg heeft zien overloopen.

4°. Dragen al de kommen en waterloopen de sporen van vroe-geren grooteren waterrijkdom, zich vooral uitende in den vorm van de omringende oevers en den bodem van de voormalige waterkom.

Bij dit onderzoek vraagt men zich onwillekeurig af, hoe deze verandering in zoo betrekkelijk kort tijdsverloop mogelijk is, en dan dringen zich dadelijk twee vermoedelijke oorzaken aan ons op:

1°. Verandering in de besproeiing van den bodem door ver-minderden regenval of afvloeiing van het regenwater.

2°. Veranderingen in den ondergrond door verplaatsingen en het ontstaan van scheuren of afwijkingen in de leembedding.

De eerste der beide oorzaken is m.i. de minst waarschijnlijke, want hoewel de gegevens over een lang tijdsverloop voor de regenval in ons land ontbreken en die welke bestaan zelfs door het Ned. Meteorologisch Instituut, die ze bijeenbracht, als niet volkomen juist worden afgeschilderd, blijkt uit de verkrijgbare gegevens wel genoeg om te kunnen besluiten tot eene tamelijke onveranderlijkheid van dit meteorologisch element over een tijdvak als dat wat hier in aanmerking komt.

Wel geeft de regenkaart van Monné (gepubliceerd als bijlage van Hemel en Dampkring, orgaan van de Ned. Ver. voor Weer- en Sterrekunde, aflevering Januari 1907) voor verschillende stre-ken in ons land vrij belangrijke verschillen voor de jaargemidde-den aan, uiteenloopende van 600—750 m.m., doch aannemende dat de bedoelde streek door verandering in de regenverdeeling zou gekomen zijn van een maximum- in een minimum-zone, dan zou het verschil onvoldoende zijn om daaruit alleen te ver-klaren het enorme verschil in de opbrengst der bronnen.

Daarenboven zou de vermeerderde bebossching van dit heuvel-landschap nog bijgedragen hebben tot verminderde verdamping, dus tot vermeerdering van het grondwater.

Veel waarschijnlijker lijkt ons aanneming van de mogelijkheid eener verstoring van de leembeddingen.

Dit zou kunnen geschied zijn door de grintdelverijen, maar aangenomen de mogelijkheid daarvan, moet de mindere waarschijnlijkheid daarvan onmiddellijk opvallen, wanneer men weet, dat aan de zijde van Beek, waar de vermindering in de waterdelverijen gevonden worden.

De vaste leembedding wordt daarbij zelden doorbroken, alleen reeds omdat in de leem geen grint voorkomt en de leemlaag, als gezegd, veelal zeer dik is.

Veeleer komt het ons waarschijnlijk voor, dat hier een langzame geologische werking plaats vindt door opheffing of inzinking van den bodem, welke de leembeddingen van hare plaats rukt en doet scheuren.

Voor deze veronderstellingen is thans geen afdoend bewijs aan te voeren, maar het zou toch zeer belangrijk zijn, indien een regelmatig onderzoek plaats vond, dat misschien zou voeren tot belangrijke bijdragen voor de kennis van onzen Vaderlandschen bodem.

Ik hoop, dat mijne bijdrage, die volstrekt geen aanspraak maakt op volledigheid, er toe moge medewerken om onze kennis van dit vroeger zoo afgelegen, maar aan natuurschoon zoo rijke hoekje van ons land, te verruimen. Een bezoek is het overwaard en ik hoop, dat vele lezers in dit stukje aanleiding mogen vinden om door persoonlijk bezoek stof te vinden om mijne veronderstellingen te steunen of te bestrijden.

Door een aantal bij mijne bezoeken gemaakte opnamen heb ik getracht het gezegde te verduidelijken.

P. J. G. Nell.

FLARD-OOR.

(Vervolg).

„HOUD je gedekt," riep de oude, „dan zal ik den zot eens mores leeren." En héén rende zij en kruiste zonder vrees het pad van den hond.

„Wau, wau," klonk zijn opgewonden geblaf, terwijl hij achter Flard-Oor's moeder aanrende; doch deze liet hem niet zoo dichtbij komen, dat hij haar vatten kon, en leidde hem daarheen, waar millioenen scherpe stekels hem tot bloedens toe zouden opscheuren, tot hem het vel van de zachte ooren hing. Eindelijk bracht hen de wilde jacht in een boog recht op den dichtbegroeiden stekeldraadheg aan, waar de onstuimige vervolger zulk eene wonde opliep, dat hij huilend van pijn naar huis afdroop. Nadat moeder Haas nog een dubbelen sprong en verscheidene andere kunstige draaien in den vollen ren beschreven had, om haar spoor zoo goed mogelijk uit te wisschen, ingeval de hond terugkeeren mocht, kwam zij bij haar zoontje terug en vond hem rechtop zittend en zich den hals bijna verrekkend, om deze interessante sport mede gade te slaan.

Deze ongehoorzaamheid maakte de oude zóó boos, dat zij haren spruit er een met den achterpoot gaf en hem lijfelijk in de modder duwde.

Op zekeren dag, toen de hazen zich juist tot een overvloedig maal op het klaverveld hadden neergezet, kwam een roodgestaarte havik uit de lucht op hen neerstorten. De moeder haalde uit met de achterpooten, om den buizerd met het meeste succes te treffen en vluchtte toen onder de doornen, die langs een oud boschpad stonden, en waarheen de roover natuurlijk niet volgen kon. Het was de voornaamste verbindingsweg tusschen het kreupelhout aan de beek en den zoogenaamden „kachelpijp-rijzemiet", en daar eenige slingerplanten er dwars over gegroeid waren zorgde moeder haas, den havik natuurlijk in het oog houdend, er voor dadelijk de slingers af te bijten. Flard-Oor keek een poosje naar haar, toen liep hij een eindje vooruit en knabbelde eenige ranken af, die verderop het pad versperden. „Goed zoo", zeide de moeder, „houd den vluchtweg open, niet te breed, maar hij mag ook niet toegroeien, want je zult hem dikwijls genoeg noodig hebben. Bijt alle ranken zorgvuldig af en dan zal je op zekeren dag nog eens bevinden, dat je ware valstrikken hebt doorgesneden." „Wat is dat dan, een valstrik?" vroeg Flard-Oor weetgierig, terwijl hij zich met zijn linker achterpoot behagelijk achter het rechteroor krabde.

„Een valstrik", legde de moeder uit, nu en dan een vluchtigen blik op den reeds ver verwijderden havik werpend, „een strik is een ding, dat er ongeveer net zoo uitziet als een slingerplant, maar het groeit niet en is gevaarlijker dan alle roofvogels ter wereld; want dag en nacht ligt het op het vluchtpad, zonder dat je het ziet, totdat eenmaal de gelegenheid komt je te vangen.

„Je gelooft toch niet, dat hij mij zou kunnen vangen?" vroeg Flard-Oor met al de inbeelding van zijnen jongen leeftijd, terwijl hij op zijne teenen ging staan, om zich boven, aan den gladden bast van een jong boompje kin en snor te wrijven. Flard-Oor wist niet, waarom hij dit eigenlijk deed, doch zijne moeder zag en kende het verschijnsel, dat ongeveer gelijk staat met het stemwisselen bij een jongen, en wist, dat haar eenige nu geen baby meer was en weldra zoude ingelijfd worden in de gelederen der volwassenen.

V.

Er ligt eene diepe bekoring in frisch, voortruischend water. Wie voelt het niet steeds opnieuw? Spoordijken bouwt men zonder vrees door uitgestrekte moerassen en poelen, ja, zelfs dwars door meren, doch het smalste beekje behandelt men met de grootste achting en attentie, men gaat hare richting, loop en wenschen na, en laat haar den vrijen loop. De van dorst gekwelde zwerver in de gift-uitwasemende zoutvlakten houdt zich op een afstand van met biezen begroeide moerassen, tot hij eindelijk een plaats vindt, waar zich een klaar, dun lintje een doortocht baant — stroomend water — en verlicht buigt hij zich voorover om zich te laven.

Er ligt een geheimzinnige macht in frisch, stroomend water; het oefent eene onoverkomelijke en tegelijkertijd bannende macht voor elke booze betoovering. In tijden van grooten nood helpt en redt het, en de vrije boschbewoner met den niet moedeloos wordenden vijand op de hielen zoekt, onbewust aangetrokken door de tooverkracht van het water, de nooit falende beschutting er van. Als de laatste kracht van het verhitte dier uitgeput en iedere bedenkbare kunstgreep in praktijk gebracht is en zoo verderen uitweg gesloten, voert hem zijn goede engel naar het water, naar het vroolijk daarheen kabbelende, stroomende water en het stort zich er in en laat zich met den verkoelenden stroom meedrijven om dan verkwikt en gesterkt den weg naar het woud weder te vervolgen.

Er ligt een verborgen tooverkracht in stroomend water. Als de honden in het heetst van de jacht voor dezen hinderpaal komen, moeten zij hunnen loop stremmen en zoeken overal in het ronde; doch zij zoeken tevergeefs. Het spoor is verdwenen in den frisch daarheen vlietenden stroom en het arme afgematte dier is vrij.

Dit was een van de groote geheimen, die Flard-Oor van zijne moeder leerde — „na de wilde orzenstruik is het water je beste vriend."

Het was een onweers-warme nacht in Augustus, toen de moeder haren zoon door het bosch medenam; vóór hem glom het sneeuwwitte kussen, dat zij medevoerde, als een lantaarn, die den weg wees en die slechts uitging, zoodra Moeder Haas stilhield en er gemoedelijk op ging zitten. Met korte tusschenpoosjes, nu eens loopend, dan weder even stilhoudend om te luisteren, kwamen zij ongehinderd aan den oever van den poel. De vogels hoog boven in de takken zongen hunne slaapliedjes en ginds op een eenzamen, halfweggezakten boomstam in het diepe, donkere water, kwaakte een vette kikvorsch een loflied, tot aan den kin in het koele bad.

„M'n zoon, volg mij!" zeide de moeder in de hazentaal, en wip, sprong zij in den poel, en haalde geweldig uit om den verzonken boomstam te bereiken. Eerst huiverde Flard-Oor, doch toen sprong hij met een zacht „Au" in het water, naar lucht happend en ijverig met zijn neus trekkend, doch aldoor de bewegingen zijner moeder precies nadoend. Zooals hij zich op het land placht voort te bewegen, deed hij nu hier ook, — en hij zwom. Voorwaarts ging het, tot de stam bereikt was; toen klauterde hij naast zijne druipende moeder bovenop het hoogere, droge eind, omgeven door een ruischenden looverwand en het water, dat geen geheimen loslaat. Later, in donkere, warme nachten, als de oude vos van Springfield plunderend door het Ven stroopte, herinnerde Flard-Oor zich steeds de plaats, waar de vorschen zongen; want in geval van het allergrootste gevaar kon deze plaats hem de laatste redding brengen, en van dezen dag af klonken hem de woorden, die de kikker zong, in de ooren: „Kom, kom, als je in gevaar bent, kom dan!"

Dit was het laatste onderricht, dat Flard-Oor van zijne moeder ontving. Het getuigt van buitengewone hazenwijsheid, en menig klein haasje heeft het nooit geleerd en zal het nooit leeren.

VI.

Zeer zelden komt er aan het leven van een boschbewoner een einde door ouderdom; vroeger of later eindigt het meestal tragisch, en het is slechts een questie van tijd en schranderheid, hoe lang hij de vervolgingen zijner vijanden ontgaan kan. Doch het leven van Flard-Oor bewees, dat een haas, die eenmaal gelukkig den mannelijken leeftijd bereikt heeft, doorgaans eerst in het laatste derde deel van zijn bestaan, als het bergafwaarts gaat, zijnen belagers ten prooi wordt.

De hazenfamilie had overal vijanden, en hun leven van dag tot dag was één aaneenschakeling van angsten, nazettingen en vervolgingen, waaraan zij dikwijls ternauwernood ontkwamen; want honden, vossen, katten, stinkdieren, wasberen, wezels, slangen, roofvogels en menschen, ja, zelfs giftige insecten smeedden voortdurend aanslagen tegen hun leven. Zij waren in honderden avonturen gewikkeld en minstens eenmaal per dag waren zij genoodzaakt te loopen al wat zij loopen konden, om het lieve leven te behouden en het te redden door de snelheid hunner loopers en door hun verstand.

Meer dan eens dwong de boosaardige vos van Springfield hen een toevlucht te zoeken onder de ruïnen van een vervallen, met prikkeldraad overspannen varkenskot dicht bij de bron; doch als ze eenmaal daar waren, konden ze ook rustig toekijken, hoe hij zijne pooten aan bloed scheurde in vergeefsche pogingen hen te bereiken.

Eenige malen ook leidde Flard-Oor de aandacht van een hem achtervolgenden hond van zich af, op een stinkdier, dat bijna even gevaarlijk was als de rekel.

Eenmaal werd Flard-Oor zelfs door een jager, bijgestaan door een goeden hond en een fret, in een hol opgesloten, doch hij was

zoo gelukkig den volgenden dag te kunnen ontsnappen, met een diep wantrouwen voortaan aan de zekerheid, die holen opleveren. Verscheidene malen werd hij door een kat in het water gejaagd, en dikwijls zetten hem buizerden en uilen na; doch voor elk gevaar, hoe groot ook, was een reddende uitweg. De moeder leerde hem alle kunsten en hulpmiddelen, die zij maar kende en, Flard-Oor verbeterde deze en vond zelfs nieuwe, toen hij ouder werd. En hoe bedaarder en wijzer hij werd, hoe minder hij zich verliet op zijne pooten en hoe meer hij bouwde op zijn verstand en ondervinding.

(*Wordt vervolgd*).

NAAR BUITEN.

ER bestaat in de Turksche hoofdstad een gewoonte, zoowel onder de hoogere als onder de lagere standen, als het weder 't maar eenigszins toelaat, één dag in de week naar buiten te gaan. Vereenigingen bestaan er en verscheidene, die zeer vele leden tellen, waarvan het bestuur belast is uitstapjes te ontwerpen, te regelen en te leiden en het zoo in te richten, dat ook zij, die geen grove verteringen kunnen maken, er deel aan kunnen nemen. Zoo zag ik j.l. Zondag nog de zoogenaamde Deutsche Sangverein van Haïdar Pacha zich opmaken tot een tocht naar de schoone boorden van den Bosporus, naar de bloeiende velden, de heerlijke cypressenwouden, die daar te aanschouwen zijn. En wie nu zijn de leden van die Verein, die zich de Deutsche noemt? Meerendeels zijn het Italianen en Grieken, die van zingen al heel weinig verstand hebben, eenvoudige steenhouwers en metselaars, arbeidende aan het nieuwe reusachtige stationsgebouw, dat de maatschappij, die den Bagdadspoorweg bouwt, sticht op de plaats waar eens voor eeuwen Chaleidonië lag en Koning Xerxes zijne tenten opsloeg.

Voor eeuwen ja, maar veel wat toen bestond bestaat nu nog en geen modern vervoermiddel, geen spoor, geen auto, geen stoomploeg of dorschmachine is in staat den Turkschen landman afstand te laten doen van de hulpmiddelen bij zijn bedrijf, die ook zijne voorouders gebruikten. Met zijn buffel voor de kar trekt hij 's morgens naar zijn veld, en keert 's avonds met zijn oogst huiswaarts, om dan eenigen tijd te verpoozen en rust te zoeken in zijn koffiehuis, rookend zijn nargilèh en genietende van zijn kopje mokka.

Daar vindt men ook de ezeljongens, die arme knapen, die reeds zoo jong den strijd strijden om het bestaan; voor wie de komst van een vereeniging als de Deutsche Sangverein een heerlijk iets is. Hoevele dagen toch wachten zij met hun grauwtje niet te vergeefs op een effendi, die hem en zijn dier voor eenige uren in dienst neemt en hen zoo veel laat verdienen, dat de honger gestild kan worden.

En toch heerscht er steeds onder die eenvoudige dorpsbewoners een tevreden stemming, men hoort niet dat gemurmureer als in het avondland, dien toon van wrok en wrevel, die zoo bitter aandoet. Men moge zeggen, dat de Oriëntbewoner fatalist is, geen menschwaardig bestaan heeft, best mogelijk, maar hij bezit een groote schat, blijmoedige tevredenheid, die den vreemdeling zoo aangenaam stemt, als hij eens een dag naar buiten gaat, vertoefd heeft in de vrije natuur en ten slotte een poos rust zoekt te midden van die Turksche boeren en schamele ezeljongens.

E.

TURKSCHE BOEREN AAN DEN ARBEID.

TURKSCH KOFFIEHUIS.

EZELJONGENS.